

Knipprötter i Skåne

Sven Birkedal och Karel Kreutz

Bild 1. Även på magra sandhedar och i torra tallskogar kan man finna knipprötter. Foto: K-A Olsson.

Under inventeringen av Skånes flora uppmärksammade Åke Svensson och jag [Sven B.] att det fanns påfallande få rapporter av kal knipprot *Epipactis phyllanthes* från landskapets inventerare. Detta gjorde att vi under några år i mitten av 1990-talet åkte runt och sökte på äldre lokaler där kal knipprot tidigare noterats. Det var med glädje vi kunde konstatera att den ofta fanns kvar. Kal knipprot är en svårinventerad art då det ofta bara finns ett fåtal exemplar på varje lokal som dessutom är svåra att få ögonen på bland allt annat grönt. Den växer gärna längs kanterna av små bäckar, vilket gjorde att vi ofta fick gå mitt i bäcken när vi letade. Under dessa år fick vi även mycket hjälp av Ulf och Peter Gårdenfors som ofta var med på våra inventeringsexkursioner.

Jag [Sven B.] har varit mycket intresserad av orkidéer under många år och bl.a. kommit att fundera över knipprötternas varierande utseende och val av växtplats. Både kal knipprot och skogsknipprot *Epipactis helleborine* växer i två helt skilda biotoper. Dels kan man finna dem i mullrik, fuktig skogsmark, dels på öppna, torra sandmarker. Var det i själva verket fråga om flera olika taxa? Denna fråga har jag diskuterat med många olika botanister

under årens lopp, bl. a. med den holländske botanisten och orkidéexperten Karel Kreutz som skrivit flera böcker om orkidéer, i första hand om Medelhavsområdets orkidéflora. Sommaren 2009 besökte han mig under några dagar och vi åkte runt och tittade på de i mina ögon olika typerna av knipprötter.

Karel delade min uppfattning om att det är fråga om flera olika taxa av kal knipprot och skogsknipprot i vid bemärkelse. Han konstaterade dessutom att det som vi hittills betraktat som en hybrid mellan kal knipprot och purpurknipprot *Epipactis atrorubens* (Svensson & Witsell 1984) i norra Tyskland är beskriven som *E. atrorubens* ssp. *triploidea* (Gelbrecht & Hamel 1986).

Knipprötter är ett i huvudsak europeiskt orkidésläkte. Av släktets omkring 70 arter växer mer än 50 i Europa. I Sverige finns bara fyra arter, vilka alla förekommer i Skåne. I vårt grannland Danmark finns ytterligare två arter som vi hittills inte hittat i Sverige. Det är mångblommig knipprot *Epipactis purpurata* och grön knipprot *E. leptochila* som växer så nära oss som på Själland och Mön. Därför finns det all anledning att vara observant när man hittar avvikande knipprötter i Skåne.

Bestämningsnyckel till knipprötter i Sverige

1. Läpp grön eller purpurfärgad (I) **2**
 – Läpp vit med gula och rosa teckningar (II) *Epipactis palustris*

I

II

2. Avståndet mellan översta stjälkbladet och axet dubbelt så långt som mellan näst översta och översta stjälkbladet (III)..... **3**
 – Avståndet mellan översta stjälkbladet och axet lika långt som mellan näst översta och översta stjälkbladet (IV)..... **4**

III

IV

3. Stjälk och blad mörkt gröna till purpurfärgade; blomaxets stängel ofta purpurfärgad; lågvuxen; blomningstid 3:e veckan i juni till slutet av juli (IV) *E. atrorubens* ssp. *atorubens*
 – Stjälk och blad gröna, sällan med inslag av purpur; blomaxets stängel ofta grön; högvuxen; blomningstid 3:e veckan i juli till mitten av augusti (VI).... *E. artrorubens* ssp. *triploidea*

V

VI

4. Stjälk tätt hårig (VII)5
 – Stjälk kal eller nästan kal (VIII)6

VII

VIII

5. Kalkblad ofta med inslag av rött, sällan helt gröna; stjälkblad utsträckta till en spets; växtplats mullrik skog; blomningstid juli–augusti (IX).....***E. helleborine* ssp. *helleborine***
 – Kalkblad ofta helt gröna till grönvita eller gulaktiga; nedre stjälkblad på stora exemplar saknar utdragen spets och är ofta m.el.m. rundade; växtplats sandjord med tall; blomningstid juli (X).....***E. helleborine* ssp. *orbicularis***

IX

X

6. Växt gulgrön; växtplats sand; blommor öppnar sig helt; blomningstid mitten av juli–början av augusti (XI).....***E. phyllanthes* ssp. *arenaria* ined.**
 – Växt grön; växtplats fuktig, mullrik skog; blomningstid slutet av juli–mitten av augusti (XII)7

XI

XII

7. Hängande blommor (vinkel mot stjälken mindre än 45 grader) som inte öppnar sig helt; fruktämnet sväller ofta redan i knoppstadiet; sepaler droppformade; läpp ofta vit-grönvit med inslag av rosa; växtplats ofta bokskog (XII) ***E. phyllanthes ssp. pendula***
- Hängande till m.el.m. upprätta blommor (vinkel mot stjälken mer än 45 grader) som öppnar sig helt; fruktämnet sväller inte i knoppstadiet; sepaler utsträckta och spetsiga; läpp ofta med inslag av rött till blålila; växtplats oftast mycket nära rinnande vatten men inte alltid (XIV)..... ***E. phyllanthes ssp. confusa***

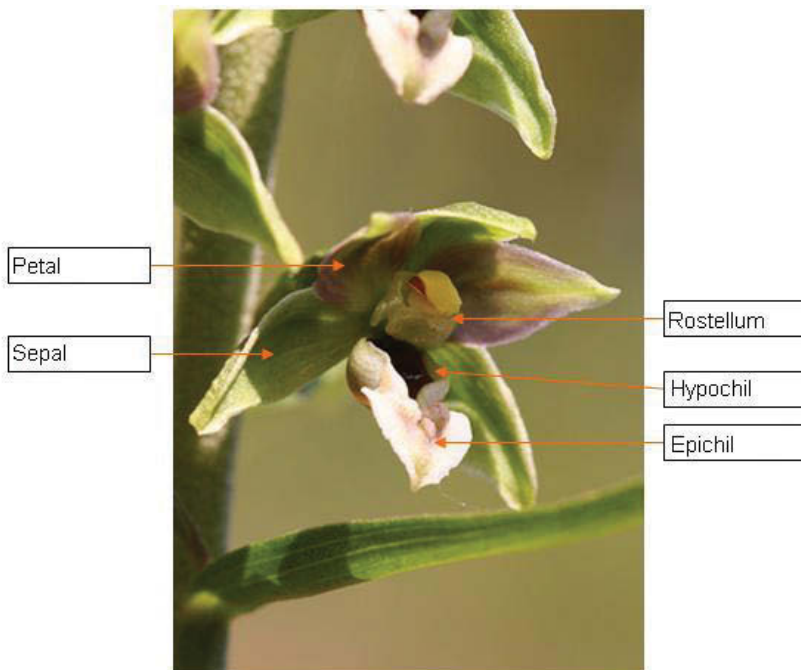

XIII

XIV

Ordförklaringar

Kärrknipprot

Kärrknipprot *Epipactis palustris* är enligt min mening en av de vackraste arterna i vår orkidéflora. Tyvärr minskar den kraftigt i Skåne. Under den senaste inventeringen av Skånes flora noterades den från 61 inventeringsrutor vilket motsvaras av en befarad tillbakagång på mer än 75 % av antalet lokaler sedan mitten av 1900-talet (Tyler m.fl. 2007). På flera lokaler har jag [Sven B.] själv konstaterat att den från att ha kunna räknas i tusentals individer, numera endast kan räknas i något hundratal. Från andra lokaler har den försvunnit helt. I huvudsak tror jag att detta beror på igenväxning till följd av utebliven hävd i form av bete eller slåtter av de kalkrika kärr och fuktängar som är kärrknipprotens växtplatser. Detta är biotoper som blir allt ovanligare i det skånska landskapet.

Trots sin vida utbredning varierar kärrknipproten inte mycket i utseende. Dock kan den sällsynt ha helt vita blommor.

Bild 2. Kärrknipprot. Foto: Sven Waldemarsson.

Bild 3. Kärrknipprot. Foto: Sven Birkedal.

Kärrknipprot – *Epipactis palustris* (L.) Crantz

Växt: Slank till kraftig, 20–50 cm hög ört. Stjälk nedtill grön vilken, upptill övergående i rödviolett.

Blad: Gröna till mörkgröna med synliga längsgående nerver, äggformigt lansettlika.

Ax: Glest, med 5–30 blommor.

Blomma: Stödblad äggformigt lansettlika, tillspetsade. Nedre stödblad dubbelt så långa som fruktämnena. Blommor stora och helt öppna, ej nedhängande. De tre sepalerna äggformigt lansettlika, tillspetsade. Den mellersta sepalen uppåtföråtriktad; bildar tillsammans med petalerna en hjälm. Läpp tvådelad med rörligt framparti (epichil), vit med vågiga kanter. Bakparti (hypochil) vitaktigt med röda strimmor. Rostellum funktionsdugligt.

Biotop: Växer oftast blött och är kalkgynnad.

Blomningstid: Juni till juli.

Utbredning: Hela Europa med undantag av Skottland, Irland och Portugal. Österut till Kaukasus och västra Iran.

Kal knipprot

I mina [Sven B:s.]studier av orkidéer blev jag tidigt funderad över den stora variation av biotoper man kunde finna kal knipprot i. Jag hittade den i mullrik bokskog, inne i otillgängliga snårskogar och ute på torra sandmarker i gassande sol. Det var något som inte stämde. Vissa hade vidöppna blommor, hos andra slog blommorna inte alls ut, utan fruktämnena var svullna redan i blomknoppen. Den knipprot som var lättast att skilja ut var den som växte i sand i öppna soliga lägen. Hittills har jag sett denna växt vid Yngsjö och i trakten av Båstad. Efter att ha studerat många olika floror som handlar om Europas orkidéer, kunde jag konstatera att det rörde sig om ett tidigare obeskrivet taxon. Underarten kommer inom kort att nybeskrivas av Karel Kreutz och mig som *E. phyllanthus* ssp. *arenaria*, med det svenska namnet sandknipprot.

Nästa oklarhet gällde de olika typer av blommor som finns hos de andra kala knipprotterna. Vissa har blommor som slår ut helt och som är mer eller mindre vågräta till svagt hängande. Blommorna har långa smala kalkblad och tydligt tvådelad läpp, där epichilen är bakåtböjd. Vidare är fruktämnet inte svullet vid blomningens början och blommorna har ett utvecklat rostellum med möjlighet till sexuell fortplantning. Växtplatsen är ofta mullrik bokskog eller sumpskog. Den växer nästan alltid mycket nära rinnande vatten. Denna typ (ssp. *confusa*) har jag framför allt sett i trakten av Blåherremölla i östra Skåne, men den kan mycket väl vara mera spridd i landskapet.

Andra kala knipprotter har blommor som knappt slår ut alls och som är nedhängande längs stjälken. Blommorna har korta breda kalkblad och ibland nästan odelad läpp, där epichilen pekar framåt. Fruktämnet är svullet redan vid blomningens början och blommorna har ett utvecklat rostellum och ingen sexuell fortplantning. Växtplatsen är mera varierande men alltid mullrik. På Ivö har jag [Sven B.] till och med sett den i ett dike vid en vägkant. Sannolikt är denna kala knipprot (ssp. *pendula*) den mest spridda.

Den första av dessa båda kala knipprotter är beskriven i Danmark som *E. phyllanthus* ssp. *confusa* (Løjtnant 1996), med mitt förslag dansk knipprot som svenskt namn. Den andra är beskriven i England som *E. phyllanthus* ssp. *pendula* (Young 1952). Här föreslår vi det svenska namnet engelsk knipprot.

Sandknipprot – *Epipactis phyllanthus*

G.E. Smith ssp. *arenaria* S. Birkedal & Kreutz ined.

Växt. Lågvuxen till medelhög, 10–30 cm hög ört. Stjälk upprätt och kal, axet ibland med lite hår.

Blad. Blad allsidigt ställda utmed hela stängeln och överst övergående i stödblåd. Nedre blad kort äggrunda till äggformigt lansettlika, ljusgröna till gulgröna.

Ax. Kort, upp till halva plantans längd.

Blomma. Glesblommigt med 6–16 utstående till något hängande blommor. Blommorna öppnar sig helt. Sepaler äggformigt lansettlika, långt tillspetsade, ljusgröna till gulgröna. Petaler brett äggformigt lansettlika, ljusgröna till gulgröna. Rostellum funktionsdugligt. P.g.a. växtplatsen vissnar blommorna snabbt.

Biotop. Soliga platser, gärna nära havsstränder. Växer på kalkrik sand.

Blomningstid: Mitten av juli till början av augusti, ofta 2 veckor tidigare än övriga underarter.

Utbredning: Känd från två områden i Skåne.

Bild 4. Sandknipprot. Foto: Sven Birkedal

Engelsk knipprot – *Epipactis phyllanthes*

G.E. Smith **ssp. *pendula*** (C.A. Thomas) Kreutz

Växt: Slank–medelhög, 20–40 cm hög ört Överst kal eller mycket sparsamt hårig.

Blad: Stjälkblad gröna och stjälk omfattande, med vågiga kanter, m.el.m. tvåsidigt ställda. Nedre blad kort äggformiga till äggformigt lansettlika. De övre övergår i stödblad vilka är lansettlika, ljusgröna till gulaktigt gröna.

Ax: Ganska utsträckt och glesblommigt, ofta nästan ensidigt.

Blomma: 5–25 hängande blommor. Blommorna öppnar sig inte alls eller mycket lite. Sepaler ovalt lansettlika och kort tillspetsade, ljus gröna till olivgröna med en tydlig mittennerv. Rostellum saknas eller är dåligt utvecklat.

Biotop: Mullrika skogar.

Blomningstid: Juli till augusti.

Utbredning: Sydsverige, Danmark, Nordtyskland, Wales och Irland.

Bild 5. Engelsk knipprot. Foto: Sven Birkedal

Dansk knipprot – *Epipactis phyllanthes*

G.E. Smith **ssp. *confusa*** (D.P. Young) Løjtnant

Växt. Lågvuxen till medehög, 15–45 cm hög ört. Stjälk kal eller mycket sparsamt hårig.

Blad. Kort äggformigt till lansettlikt ovala med tydliga spetsar, de övre övergående i stödblad. Gröna till mörkgröna.

Ax. Långsträckt och glesblommigt, m.el.m. ensidigt.

Blomma. 10–30 utstående till hängande blommor. Stödblad linjärt lansettlika, ljus- till mörkgröna, de nedersta tydligt längre än blommorna. Sepaler trekantigt lansettlika till lansettlika, långt tillspetsade, ljusgröna till olivgröna. Petaler äggformigt lansettlika, olivgröna till vitgröna, ljusare än sepalerna. Blommorna kan ha mer eller mindre violett färgade inslag.

Biotop: Mullrik skogsmark, står ofta högst en meter från rinnande vatten.

Blomningstid. Slutet av juli till början av augusti.

Utbredning. Danmark och Sydsverige.

Bild 6. Dansk knipprot. Foto: Sven Birkedal.

Skogsknipprot

Även skogsknipproten vållade mig [Sven B.] huvudbry. Å ena sidan kunde den växa mullrikt, skuggigt till halvskuggigt och ha breda mjuka blad och blommor som var gröna till grönvita med mer eller mindre röda till purpurfärgade inslag. Å andra sidan kunde den växa på sand, halvskuggigt till soligt och ha smalare styva blad och blommor som var gröna till gröngula med färre röda till purpurfärgade inslag. Den första typen blommade 2–3 veckor senare än den andra. I vissa fall växte de mycket nära varandra.

I och för sig är skogsknipprot känd för att variera mycket i sitt utbredningsområde, så när Karel Kreutz var här i somras för att hjälpa mig med de kala knipprotterna, passade jag på att fråga honom om hans uppfattning om skogsknipproten som växte på torra sandiga lokaler. Han tvekade inte utan gratulerade mig till fyndet av ytterligare ett taxon i Skåne. Det är inte så konstigt att även vi har *E. helleborine* ssp. *orbicularis* här hos oss då den har ett stort utbredningsområde i hela

Europa (Soó 1929). Av vissa betraktas den till och med som egen art, då med namnet *Epipactis distans*. Den växer rikligt i de sandiga tallskogarna runt Åhus och söderut längs kusten. Jag föreslår tallknipprot som svenskt namn på denna underart.

Tallknipprot – *Epipactis helleborine* (L.) Crantz ssp. *orbicularis* (K. Richter) E. Klein

Växt: Ofta robust, 30–60 cm hög ört. Stjälk tjock och styv, ljusgrön eller gulaktigt grön.

Blad: Nederst med många tätt sittande, korta, styva, äggformigt lansettlika blad. De är ljusgröna till gulgröna och ofta m. el. m. uppåtriktade.

Ax: Tätblommigt till mycket tätblommigt med 15–55 blommor.

Blomma: Stödblåd smalt lansettlika och ljusgröna till färgen. De nedre lite längre än fruktämnet. Blommor medelstora och vidöppna, rakt utåtriktade till lätt hängande. Sepaler brett äggformiga till lansettlika, tillspetsade, gröna till ljusgröna. Petaler gröna till vitaktiga. Rostellum funktionsdugligt.

Biotop: Sandig kalkrik tallskog, vägkanter. Växer soligt till halvskuggigt (öppna, glesa tallskogar).

Blomningstid: Juli till början av augusti.

Utbredning: Sydsverige, Tyskland, Alperna, Frankrike, Balticum och Polen.

Bild 7. Tallknipprot. Foto: Sven Birkedal.

Bild 8. Tallknipprot. Foto: Sven Birkedal.

Äkta skogsknipprot – *Epipactis helleborine* (L.) Crantz ssp. *helleborine*

Växt: 25–80 cm hög ört. Stjälk grön till mörkt grön, upptill kraftigt hårig.

Blad: Stjälken har många äggformade till långsträckt ovala, mångnerviga blad som är kort tillspetsade. De är jämnt fördelade längs stjälken och ofta glänsande, hängande och mjuka.

Ax: Oftast långsträckt och tätblommigt med 20–100 blommor.

Blomma: Stödblåd smalt lansettlika. De nedre ofta dubbelt så långa som fruktämnet. Blommor medelstora och vidöppna, lätt hängande. Sepaler äggformiga och tillspetsade, gröna till brunröda. Petaler gröna till vitaktiga. Rostellum funtionsdugligt.

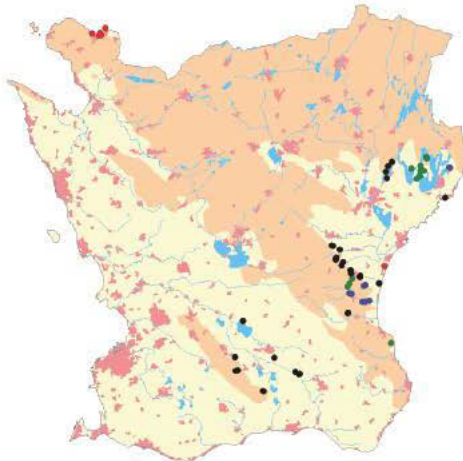
Biotop: Fuktig mullrik skogsmark, växer ofta skuggigt. Skuggiga dikeskanter.

Blomningstid: Juli till augusti. Ca 2–3 veckor senare än ssp. *orbicularis*.

Utbredning: Hela Europa, förutom nordligaste Skandinavien och Kreta. Även inkommen i nordostligaste Nordamerika.

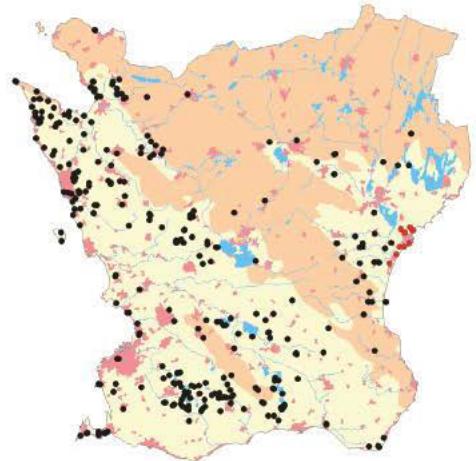

Bild 9. Äkta skogsknipprot. Foto: Sven Birkedal.

Karta 1. Kal knipprot i Skåne.

- = Underart ej bestämd
- = Sandknipprot (ssp. *arenaria*)
- = Nickande knipprot (ssp. *pendula*)
- = Dansk knipprot (ssp. *confusa*)

Karta 2. Skogsknipprot i Skåne.

- = Underart ej bestämd
- = Tallknipprot (ssp. *orbicularis*)

Purpurknipprot

Vad gäller de skånska förekomsterna av purpurknipprot har jag [Sven B.] alltid trott att det är nominatformen som växer tillsammans med sandknipprot i Yngsjö och med vilken den även hybridiserade. Karel menar dock att det i både purpurknipprotens och ”hybridens” fall rör sig om den tetraploida underarten *E. atrorubens* ssp. *triploidea*, beroende på att den blommar så sent. Hos de exemplar vi betraktat som hybrider hade han svårt att se några intermediära drag mellan purpurknipprot och sandknipprot. För att bekräfta eller dementera Karels åsikt borde purpurknipprotterna i Yngsjö (och kanske även på andra platser i Sverige) undersökas genetiskt, för att klarlägga om de är tetraploida eller inte.

Sällsynt förekommer exemplar av purpurknipprot med mer eller mindre gula blommor. (Se bild 11).

Bild 10. Östersjöknipprot. Foto: Karel Kreutz.

Östersjöknipprot – *Epipactis atrorubens* Hoffmann ex Besser var. *triploidea* (Gelbrecht & G. Hamel) Kreutz

Växt: Ståtlig, 40–130 cm hög ört. Stjälk nederst grön, överst ofta violett.

Blad: Gröna till mörkgröna, styva. Utsträckt ovala till kort äggformade. Bladen når inte upp till axet.

Ax: Långsträckt och rikblommigt med 20–60 blommor.

Blomma: Stödblad trekantigt lansettlika till äggformigt lansettlika. Blomma liten till medelstor, röd till violett, utstående till lätt hängande. Sepaler äggformigt lansettlika, röda till violetterfärgade. Petaler brett ovala till elliptiska, något kortare och bredare än sepalerna. Rostellum funktionsdugligt.

Biotop: Halvskuggiga till skuggiga torra tallskogar, väg- och skogskanter. Kalkgynnad.

Blomningstid: Mitten av juli till mitten av augusti. Flera veckor senare är ssp. *atorubens*.

Utbredning: Nordtyskland, norra Polen, södra Sverige (Skåne och Gotland). Sannolikt förbi-sedd.

Äkta purpurknipprot – *Epipactis atrorubens* Hoffmann ex Besser ssp. *atorubens*

Växt: Slank till kraftig, 20–60 cm hög ört. Stjälken nedtill mörkgrön, upptill övergående i rödviolett. Stjälk, särskilt överst, kraftigt hårig.

Blad: Styva, brett äggformiga till lansettlika. Bladen når inte upp till axet. Mörkt gröna till purpurfärgade.

Ax: Långsträckt och rikblommigt med 10–40 blommor.

Blomma: Stödblad äggformigt lansettlika. Nedre stödblad tydligt längre än fruktämnena. Blommor medelstora, brunröda till purpurfärgade, helt öppna och utstående. Sepaler äggformigt lansettlika. Petaler brett ovala till elliptiska, något kortare och bredare än sepalerna. Rostellum funktionsdugligt.

Biotop: Kalkgynnad. Växer på torra platser.

Blomningstid: Juli till början av augusti.

Utbredning: Väst-, Nord- och Östeuropa.

Bild 11. Purpurknipprot med gulaktiga blommor.
Foto: Sven Birkedal.

Slutord

Det är vår förhoppning att denna artikel skall bidra till att fler skall kunna glädjas åt de skånska knipprötterna, och att fler blir bestämda till underart. Dessutom skulle det vara trevligt om någon kunde hitta fler lokaler för sandknipprot och tallknipprot i Skåne eller till och med någon av de danska arterna grön knipprot eller mångblommig knipprot.

Innehållet i faktaruterna är förkortade översättningar från Karels kommande bok om alla Europas orkidéer.

ABSTRACT. [Epipactis in Skåne, S. Sweden]. The orchid genus *Epipactis* is currently treated as consisting of four species in Sweden: *E. palustris* (L.) Crantz, *E. atrorubens* Hoffm. ex Besser, *E. helleborine* (L.) Crantz and *E. phyllanthes* G. E. Smith. Whereas *E. palustris* is both morphologically and ecologically

homogenous in Sweden, *E. helleborine* and *E. phyllanthes* both occur in several distinct types of habitats and are morphologically variable. Here we show that the latter two species may be divided into two and three subspecies, respectively, in the province of Skåne, southernmost Sweden. *Epipactis helleborine* ssp. *helleborine* occurs in deep shade in herb-rich forests whereas *E. helleborine* ssp. *orbicularis* (K. Richter) E. Klein is found in more open habitats on sandy calcareous soils. *Epipactis phyllanthes* ssp. *arenaria* S. Birkedal & Kreutz ined. grows in full sun on calcareous sand, whereas *E. phyllanthes* ssp. *pendula* (C. A. Thomas) Kreutz and *E. phyllanthes* ssp. *confusa* (D. P. Young) Løjtnant are found in herb-rich forests. As far as *E. atrorubens* is concerned, the possibility that both *E. atrorubens* var. *atrorubens* and var. *triploidea* (J. Gelbrecht & G. Hamel) Kreutz occur in Skåne is discussed. An illustrated diagnostic key to all subspecies is provided and the, yet incompletely known, distribution of these taxa in Skåne is described.

Citerad litteratur

- Gelbrecht, J. & Hamel, G. 1986. Eine bisher unbeschriebene *Epipactis*-Sippe, 1987, *E. atrorubens* ssp. *triploidea*. *Gleditschia* 15 (2): 204.
- Løjtnant, B. 1996. *Flora & Fauna* 101 (2): 72
- Soó, R. v. 1929. Revision der Orchideen Südosteuropas und Südwestasiens. *Bot. Arch.* 23: 1–196.
- Svensson, Å. & Wittzell, H. 1984. Första fyndet av hybriden mellan *Epipactis atrorubens* och den självpollinerande *E. phyllanthes*. *Svensk Bot. Tidskr.* 78: 313–317.
- Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne*. Arterna och deras utbredning. Lund.
- Young, D.P. 1952. Studies in the British *Epipactis* IV. A revision of the *E. phyllanthes*-*vectensis*-*pendula* group. *Watsonia* 2 (4): 259–276.

Författarnas adresser:

Sven Birkedal, Lingonstigen 8, 296 34 Åhus
E-post: sven.birkedal@telia.com

Karel Kreutz, Oude Landgraaf 35 A,
NL 6373 Be Landgraaf
E-post: c.kreutz@hccnet.nl

Pepparholmsnytt 2009

Bengt Örneberg

Inventeringen av kärlväxtfloran på Pepparholm har fortsatt för elfte året i följd med växlande framgång. 2009 har bjudit både på glädjeämnen och svårigheter.

Ett problem har varit att vår ständige ledare Hans Ohrt haft svårt att komma loss samt att de flitigaste inventerarna Britt och Sven Snogerup inte kunnat delta i år. Laget har i stället bestått av Alf Porenus, Lennart Segerbäck, Göran Mattiasson och danskarna Finn Skovgaard och Poul Ewald-Hansen, vilka fått tillstånd att köra ut på ön.

Något som inverkat mycket på vegetationen är den ovanligt torra sommaren, vilket märkts tydligt på grund av det lösa underlag som ön är uppbyggd av. Trots allt har 2009 bjudit på fler nyfynd än de senaste åren.

Vid första exkursionen den 27 maj gick vi förbi något blålila. Det visade sig vara något annat än vår vanliga kråkvicker. En *Astragalus*. Eftersom fjällvedel inte lät troligt måste det vara något annat: strandvedel *Astragalus danicus*, som vi skåningar bara sett på Gotland och därför inte tänkte på att den fanns i vår närhet. Majinventeringen gav också nyfynden blodklöver *Trifolium incarnatum*, olvon *Viburnum opulus* och daggrös *Rosa glauca*.

Den 17 juni var det pressvisning. Jag hade då nöjet att bjuda deltagande journalister på nylockade Pepparholmsjordgubbar. Det växte rikligt på södra sidan.

Nästa tur den 4 augusti gav havssälting *Triglochin maritimum* och i dammen en liten bit av en slinga *Myriophyllum*. Eldtorn *Pyra-cantha coccinea* och en liten enbuske *Juniperus communis* var också nya liksom praktnejlika *Dianthus superbis*, som Finn Skovgaard fann när vi hade kört hem.

Den 9 september gjorde vi den sista turen. Vår kära tysklönn *Acer pseudoplatanus*, som vi vårdat länge, hade nu fått sällskap av både lönn *Acer platanoides* och naverlönn *Acer campestre*. Dessutom fanns höstaster *Aster novi-belgii*, pimpinellros *Rosa pimpinellifolia* och en ros till som ännu inte är bestämd.

Trots de få inventeringsdagarna under sommaren och långa torkperioder, där många växter inte frodades som vanligt, blev det ett intressant år. Andra arter, t.ex. det rikligt förekommande gräset berggrör *Calamagrostis epigejos* trivdes utmärkt i solskenet och det gjorde faktiskt vi också.

Författarens adress:

Svaneholmsgatan 12, 217 73 Malmö

Telefon: 040-91 50 41

Bild 1. Strandvedel *Astragalus danicus* på Pepparholm den 27 maj 2009. Foto: Lennart Segerbäck.

Tre lokaler för barkbjörnbär i Höors kommun

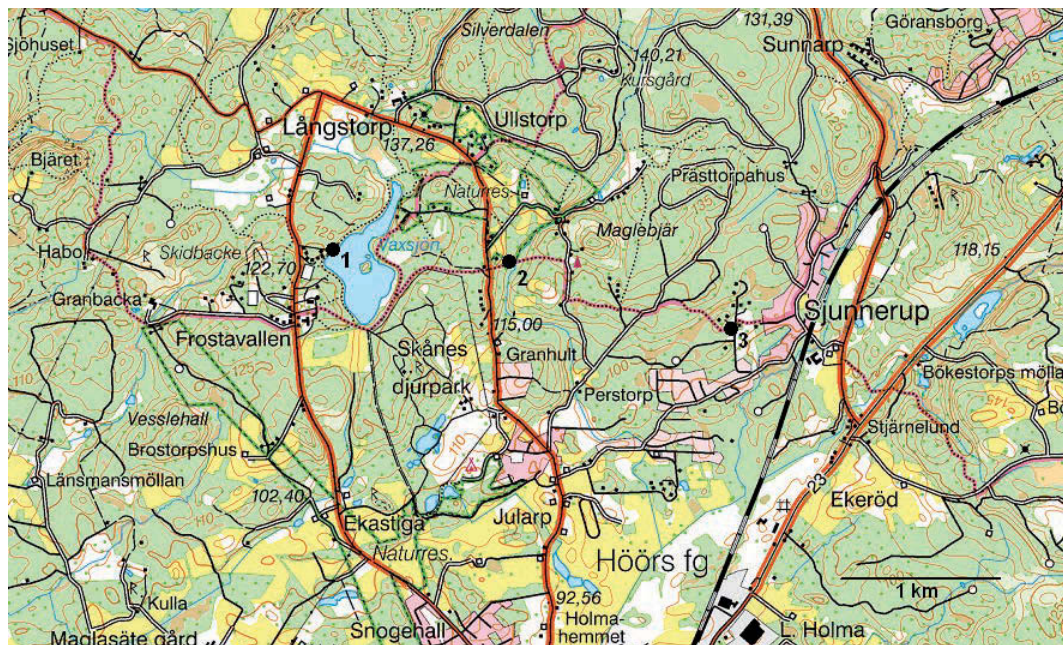
Alf Oredsson

Frostavallen

Entusiaster från Malmö hade upptäckt att norr om Höör kunde man åka skidor större delen av den skånska vintern. SJ öppnade Frostavallens hållplats åt dem 1934. Tre år senare hade man tillgång till skidmagasin både vid hållplatsen och vid de nybyggda stugorna på Frostavallen. Det fanns vandringsleder och skidspår till en sammanlagd längd av 60 km (Holm 1992). Curt Möller i Jularp har berättat att på söndagarna myllrade det av folk i terrängen. Vintern 1955/56 åkte Friederun Müller skridskor på den nyskottade Vaxsjön, medan storasyter och mamma höll till i skidspåren. Nils Gussing, som var intendent på Frostavallen 1957–1982, moderniserade detta friluftsparadis mitt i Skåne (Rystedt 1993). Landshövding Gösta Netzén valdes till ordförande för Frostavallsstiftelsen 1968. Hållplatsen drogs in 1975. Verksamheten avvecklades 1989.

Bild 1. Skidhopp vid Frostavallen och skridskobanan på Vaxsjön. Knut Jönssons samling från 1930-talet, bild 315. Höors kommun. Fotograf okänd.

Karta. Tre lokaler för barkbjörnbär i Höors kommun. Röd stig: Skåneleden As till As.

Bild 2. Vandringsleden runt Vaxsjön stod klar 1986, men handikappanpassades inte förrän 2008.
Foto: Staffan Olofsson, Höörs kommun, 2009-06-17.

Lokal 1. *Rubus senticosus*

Taggbjörnbär *Rubus senticosus* är ett av tio tyska (äkta) björnbär som växer på bark på ön Lucerna utanför Västervik (Oredsson 2006). Det andra fyndet av arten gjorde Göran Wendt och jag vid en förexcursion 2009-07-07 inför SBF's temaexcursion "Skånska dunörter" (Andersson 2009). Tillsammans med lika välutvecklade årsskott av sötbjörnbär *Rubus plicatus* lutade sig två stammar av taggbjörnbär över stigen som går runt Vaxsjön, rakt nedanför STF Vandrarhem Höör/Frostavallen (3D1b2023). Intill finns stora bestånd av skogsbjörnbär *R. nessensis*.

Vandringsleden runt Vaxsjön stod färdig 1986 (Persson 1987). Drygt 20 år senare rensades den 3 km långa slingan från sly och buskar, vilket Växthuset i Höörs kommun stod för (www.hoor.se/Documents/vaxsjoslingan.pdf). Kommunens Gatu- och parkavdelning hyvlade av en del av underlaget och breddade stigen. De vattensjuka partierna åtgärdades och det sattes upp nya grindar för betesdjuren. Man avslutade med att lägga på stenmjöl som packades. Den sålunda handikappanpassade slingan runt Vaxsjön invigdes 2008-11-02.

Bild 3. Lokal 1. Taggbjörnbär *Rubus senticosus* vid Vaxsjön. Foto: Göran Wendt 2009.

Bild 4. Lokal 3. Skåneleden Ås till Ås västerut med engelskt björnbär *Rubus echinatus* i förgrunden.
Foto: Linda Birkedal 2009-08-21.

Lokal 2. *Rubus sciocharis* & *echinatus*

Till artikeln om en lokal för blomsterbjörnbär *R. polyanthemus* i Farhult (Oredsson 1992 a) fogades ett PS som meddelar att Tord Holm 1991 mitt i Skåne funnit den första lokalen för skuggbjörnbär *Rubus sciocharis* i Sverige. Det var i lövskog på Skåneleden, närmare bestämt 575 m VSV Maglebjär (3D1b2034). Slutsiffran 5 i koordinaten, som anges av Tyler m. fl. (2007), är felaktig. Beståndets storlek uppges vara 50 m², men när jag 2009 besökte lokalen bar den tydliga spår av den tillsyn och skötsel av Skåneleden som Höörs kommun överlätit på två av kommunens idrottsföreningar (Liselotte Ohlsson, muntl.).

Engelskt björnbär *Rubus echinatus* upptäcktes av Tord Holm samtidigt som skuggbjörnbär bara några meter längre åt sydost. Sedan dess har beståndet stått och stampat på samma fläck bakom en låg stenmur som lyckligtvis skiljer det engelska björnbäret från Skåneleden. Anledningen till att jag dröjde med publiceringen av engelskt björnbär var att H. E. Weber först trodde att det rörde sig om någon form av raspbjörnbär *R. radula*. För-

utsättningarna för såväl skuggbjörnbär som engelskt björnbär att leva vidare på lokal 2 anser jag vara avsevärt mindre än på de senare upptäckta lokalerna i Höllviken.

Lokal 3. *Rubus echinatus*

Tidigare hade jag bara gått Skåneleden från Frostavallen till lokal 2. Förutom att gå Vaxsjön runt bestämde jag mig för att i år följa leden österut till det som en gång var Frostavallens hållplats. Efter nästan två kilometer öppnar sig en betesmark strax innan leden passerar Bokestigen, som är en grusväg. Där, 500 m väster om Södra stambanan (3D1b1648), får jag 2009-07-28 syn på flera välväxta bestånd av engelskt björnbär i högt gräs omedelbart söder om Skåneleden. Vid bäcken nedanför växer skogsbjörnbär under alarna.

På backen mittför bor Fredrik Svensson med familj. Även om beståndet vuxit till sig efter vart tror han sig ha sett engelskt björnbär på lokal 3 under de åtta år han har varit ägare till fastigheten. Curt Möller i Jularp har haft djur på bete i området sedan mitten av 1980-talet. Han utesluter inte att björnbärsriset kan ha

Bild 5. Engelskt björnbär *Rubus echinatus* på lokal 3. Foto: Linda Birkedal 2009-08-21.

funnits där de senaste 20 åren. Eftersom buskaget inte ökat mycket i omfattning har det fått vara ifred. Mer än två år till tror inte Curt Möller att det kommer att betas i området. Marken tillhör Hviderups Gods i Eslövs kommun.

Var kommer björnbären ifrån?

Om Tord Holms fynd av skuggbjörnbär på lokal 2 skrev jag 1992 "tycks inte ha något samband med virkesimport från Tyskland på 1970-talet..." Det var förhastat.

Engelskt björnbär finns nästan överallt i södra och mellersta England (Newton & Randall 2004). Arten uppges även vara vittspridd i västra Mellaneuropa (Edees & Newton 1988), men saknas i de centrala delarna av Europa (Weber 1995). Skuggbjörnbär förekommer både i Storbritannien och på kontinenten upp till Danmark. Engelskt björnbär och skuggbjörnbär växer tillsammans både på lokal 2 och i Höllviken, så det är svårt att tro annat än att de kommit till Sverige samtidigt och tillsammans, kanske med ekvirke importe-

rat från England 1954–58 av Annells sågverk vid Bangårdsgatan i Höör (Oredsson 2004).

Från början låg Br. Jönssons sågverk i Sjunnerup vid vägen mot Norra Rörum, men efter en överenskommelse 1976 med Östergyllens Växtmulls AB om att kompostera bark och gödsel till växtmull flyttades sågverket till Tjörnarpsvägen norr om industriområdet i Höör (Anonymus 1976). Sverige importerade 700 000 m³ sågtimmer 1973–77, huvudsakligen furu från Västtyskland. Vart och vartannat sågverk i Sydsvrige köpte billigt stormvirke (Oredsson 1992 b). Vid Vaxsjön kan en rotklump av taggbjörnbär ha legat kvar sedan slingan runt sjön anlades för att väckas till liv i samband med handikappanpassningen.

Från Frostavallens hållplats kunde man gå eller skida den nästan en halv mil långa sträckan till själva anläggningen utmed samma stig som nu är en del av Ås till Åsleden, öppnad 1981 med sträckan Åstorp–Frostavallen. Åke Svensson och jag utökade sökandet efter björnbär utmed Skåneleden med 1,5 km åt sydost från Frostavallens gamla hållplats till vägen förbi Ekeröd, utan att 2009-08-24 hitta något annat än söt- och skogsbjörnbär.

ABSTRACT. [Non-Swedish brambles in the commune of Höör, Scania]. The former winter sports camp Frostavallen was connected by a track to the nearest railway halt, now part of the Skåneleden subtrail Ridge to Ridge. *Rubus echinatus*, *R. senticosus* and *R. sciocharis* occur at three sites in the area, probably a result of timber import half a century ago.

Författarens adress: Torupsgatan 1 G,
SE-217 73 Malmö, Sweden
e.mail: Alf.Oredsson@bolina.hsb.se

Citerad litteratur

- Andersson, U-B. 2009. Skånska dunörter. – Svensk Bot. Tidskr. 103 (5): 268–269.
- Anonymus 1976. Klartecken för kompost. – Mellersta Skåne 1976-03-04.
- Edees, E. S. & Newton, A. 1988. Brambles of the British Isles. – The Ray Society, London.
- Holm, H. 1992. Vildmark blev Frostavallen. – Frostabygden. Frosta Härads Hembygdsförenings årsbok 39: 32–35
- Newton, A. & Randall, R. D. 2004. Atlas of British and Irish brambles. – Botanical Society of the British Isles, London.
- Oredsson, A. 1992 a. *Rubus polyanthemus* i Farhult! – Medlemsblad för Lunds Botaniska Förening 1992: 18
- Oredsson, A. 1992 b. *Popule explorans* - hjälp mig att hitta mer *Rubus gratus* i Sverige! – Svensk Bot. Tidskr. 86: 9–12.
- Oredsson, A. 2004. Två nya medlemmar av den svenska floran: engelskt björnbär och skuggbjörnbär. – Svensk Bot. Tidskr. 98 (3–4): 232–237.
- Oredsson, A. 2006. Tio tyska björnbär på Lucerna. – Svensk Bot. Tidskr. 100: 226–235.
- Persson, I. (ref.) 1987. Frostavallen / Skånes Djurpark. Problem och möjligheter. – Länsstyrelsen i Malmöhus län, Regionalekonomiska enheten April 1987: 15.
- Rystedt, T. 1993. Nils Gussing död. Var Frostavallens chef under 26 år. – Sydsvenska Dagbladet 1993-10-10.
- Tyler, T. m. fl. (red.) 2007. Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning. – Lunds Botaniska Förening, Lund.
- Weber, H. E. (1995). *Rubus*. I: Hegi, G. Illustrierte Flora von Mitteleuropa, band IV, del 2 A. – Blackwell, Berlin.

Ängsskära i Skåne

Kjell-Arne Olsson

Ängsskära *Serratula tinctoria* är idag en exklusiv växt i den skånska floran. Liksom många andra växter som i huvudsak är knutna till ögoödlade naturbetesmarker har den blivit allt ovanligare. Ängsskära är en typisk brynväxt som främst förekommer i gränsen mellan traditionellt hävdad mark och skogsmark, men i takt med att ytan hävdad mark avtagit har naturligtvis även mängden sådana gränzoner minskat. Idag ser man den oftast på extensivt betade marker, men den kan även dröja sig kvar i lövskogsläntor och högrötsängar som inte är alltför igenvuxna.

Ängsskära *Serratula tinctoria*

Beskrivning. Ängsskära är en flerårig, kal ört som kan bli nästan en meter hög. Stjälken är upprätt, färad och vanligen grenig upptill. Bladen sitter strödda och är sågtandade men saknar tornar, de nedre bladen är hela medan de övre vanligen är parflikiga. Ängsskära blommar från juli till september. Blomkorgarna är avlånga och sitter samlade i klase- eller kvastlika ställningar. Holkfjällen är tegellagda och mörkt brunviolettera. Blommorna är likstora, rörliga och vanligen rödvioletta eller sällan vita. Frukten har en pensel som består av både enkla och fjäderlika hår.

Ängsskära kan knappast förväxlas med andra arter, den liknar mest en tistel men skiljs lätt genom avsaknaden av tornar.

Utbredning. Ängsskära förekommer sparsamt till sällsynt i södra och mellersta Sverige, men saknas helt i flera landskap. Den växer på kalkrik mark, i ängsmark och skogsbryn. **Första fynduppgift** publicerades i Rudbecks *Catalogus plantarum* år 1658 (Nordstedt 1920).

Användning. Ängsskära kan användas till färgning och ger en citrongul färg. Den var förr den mest använda arten för guldfärgning, vilket omtalas bland annat av Linné.

Etymologi. Artnamnet *tinctoria* kommer av latinets *tinctus* (färgad, färgning) och syftar på artens användning som färgväxt. Ängsskära eller ängsskära anges redan av Linné som ett svenskt namn på arten.

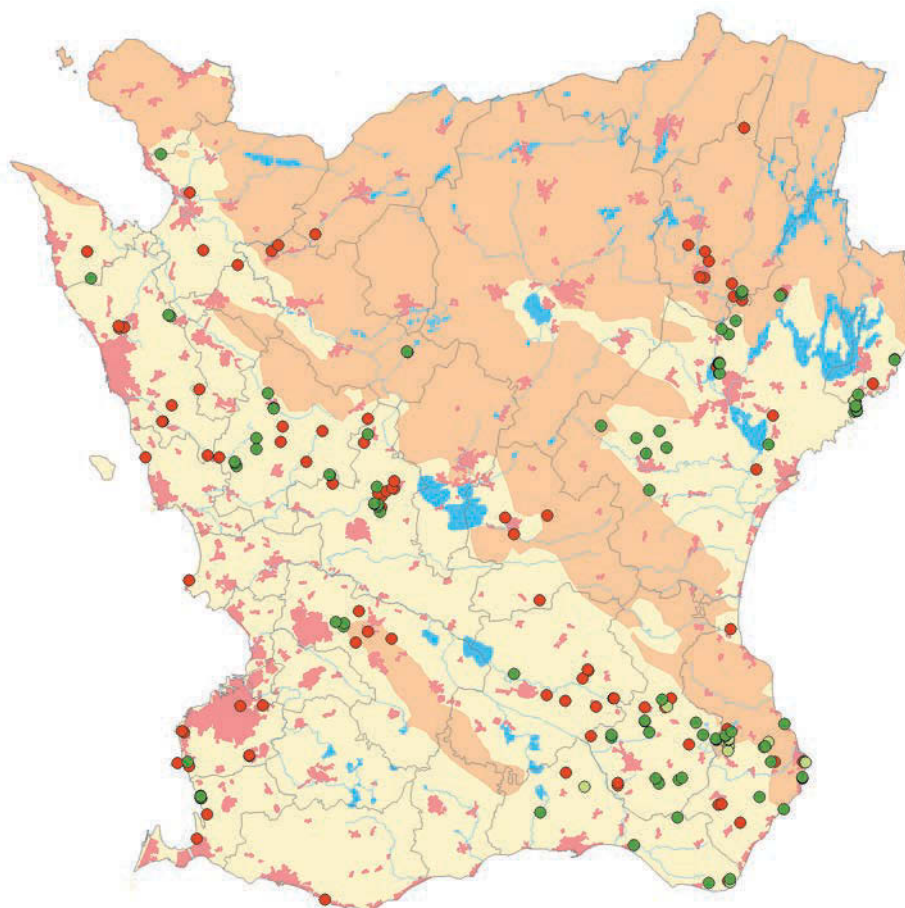
Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.

><http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html><.
Naturhistoriska Riksmuseet.

2008 blev ängsskära utsedd till "Årets växt" av Svenska Botaniska Föreningen. I Skåne var det Lunds Botaniska Förening som tog sig an att återinventera de ca 200 förekomster som var kända från Projekt Skånes Floras inventering 1989–2005. Denna uppgift hann vi inte fullfölja detta år men efter en fantastisk insats av många engagerade medlemmar kunde den sista lokalen besökas i november 2009. Under dessa två inventeringsår noterades ängsskäran från 105 lokaler. Några få av dessa är helt nya, men ligger i nästan samtliga fall i nära anslutning till gamla förekomster. På 96 platser kunde ängsskäran inte återfinnas. (Karta 1). Även om den kan ha missats på några hårt betade lokaler, tyder allt på att ängsskäran minskat kraftigt i ett så kort tidsperspektiv som 1–2 decennier. Redan under Projekt Skånes Flora kunde vi konstatera att arten förloerat uppemot hälften av sina lokaler i förhållande till Weimarcks inventering omkring ett halvsekel tidigare (Tyler m. fl. 2007).

Bild 1. Ängsskära *Serratula tinctoria*.
Foto: Mats Elfström.

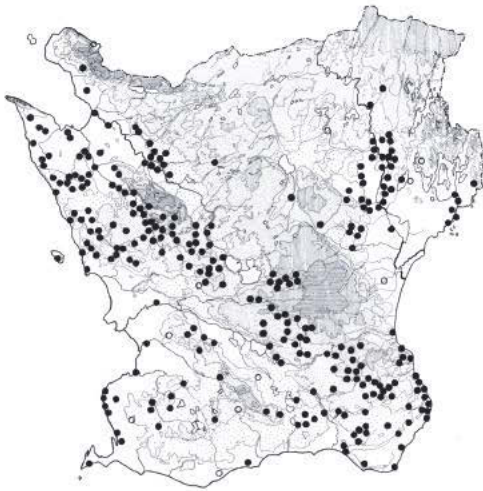

Karta 1. Ängsskära *Serratula tinctoria* i Skåne 1989–2009.

- = Lokaler från 1989–2005 återfunna 2008–2009.
- = Lokaler från 1989–2005 inte återfunna 2008–2009.
- = Nya lokaler 2008–2009.

Ängsskära har en gång varit en ganska vanlig art i stora delar av landskapet (karta 2). Framför allt i de nordvästra och centrala delarna av landskapet tycks den ha förlorat många lokaler. De flesta förekomsterna är små. Bara på omkring en fjärdedel av dem kunde man räkna till mer än 100 blommande stänglar. (Tabell 1). Rika förekomster i Skåne finns exempelvis på strandängarna mellan Tosteberga och Gyetorp i Kristianstad, på Kungsmarken öster om Lund och på naturbetesmarkerna vid Komstad stengravar väster om Simrishamn.

Ängsskäran är inte bara en fin representant för ogödslade naturbetesmarker, den är även en viktig art för många fjärilsarter. Då den är en senblommande växt, är den en viktig nektarkälla för senflygande fjärilar som påfågelläga, näselfjäril, tistelfjäril och amiral (Ekstam, Aronsson & Forshed 1988). Ängsskära är även exklusiv värdväxt för flera mycket sällsynta fjärilsarter. Ängsskäreplattmal *Agonopterix bipunctosa* (hotkategori sårbar, VU) har bara blivit funnen en enda gång och i ett enda individ i Skåne. Detta fynd gjordes vid Sandhammaren 1974. Närmast finns denna

Karta 2. Ängsskära *Serratula tinctoria* i Skåne enligt Weimarck 1985.

fjäril i Blekinge. Töckenmal *Acosmetia caliginosa* (hotkategori försvunnen, RE) är i Sverige och Norden endast känd från två insamlingar i Skåne som gjordes omkring mitten av 1800-talet, den ena i Trolle-Ljungby i nordöstra Skåne (Hydén 2002). Detta diskreta nattfly betraktas idag som försvunnet från landet.

Ängsskära är på tillbakagång i hela landet. Detta har lett till att den är föreslagen som hänsynskrävande (NT) i den nya nationella rödlistan som kommer 2010. Om inte åtgärder sätts in för att bevara och sköta ängsskärens återstående lokaler, är risken stor att den kommer att bli klassad som än mera hotad i framtiden. Det finns ett pågående åtgärdsprogram för ängsplattmal (Björklund 2008). De åtgärder som föreslås i programmet för att gynna denna fjäril, kommer självfallet även dess värdväxt till del.

ABSTRACT. [*Serratula tinctora* in Skåne, S. Sweden] *Serratula tinctora* is known to have lost about 50 % of its localities in the province of Skåne during the latter half of the 20:th century. The complete floristic inventory undertaken 1989–2005 documented ca 200 localities. In 2008–2009 all of these were revisited, but the species was only found at 107 sites (including 5 previously unknown). Apparently

Bild 2. Ängsskära *Serratula tinctoria*. Foto: Mats Elfström.

Tabell 1. Antal exemplar och förekomster av ängsskära *Serratula tinctoria* i Skåne 2008–2009.

Antal exemplar	Antal förekomster
1–10	37 förekomster
11–100	40 förekomster
101–	28 förekomster

this species, now a candidate for the next national red list (2010), continues to decrease dramatically. The main habitat for the species is unimproved, mainly grazed, grasslands, but it can stand relatively long periods without management and is commonly found among shrubs, in ecotones and open forests. *Serratula tinctoria* is an important plant for several rare or endangered butterflies.

Citerad litteratur

- Björklund, J.-O., 2008, *Åtgärdsprogram för ängsskäreplattmal, 2008–2012* [remissversion], Naturvårdsverket, Stockholm.
- Ekstam, U., Aronsson, M. & Forshed, N. 1988, *Ångar. Om naturliga slåttermarker i odlingslandskapet*, LTs förlag, Stockholm.
- Hydén, N. 2002. *Faktablad: Acosmetia caliginosa – töckenfly*, ArtDatabanken, SLU.
- Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.
- Weimarck, H. & Weimarck, G. 1985, *Atlas över Skånes flora*, Lund

Backsmörblomma i Skåne

Kjell-Arne Olsson

Under början av 1980-talet inventerade jag Fjälkestad socken i nordöstra Skåne. Det var då jag först fick stifta bekantskap med backsmörblomma *Ranunculus polyanthemos*. Under de tre år inventeringen pågick hittade jag backsmörblomma på 5–6 lokaler i området, den rikligaste på en naturbetesmark nära herrgården Odersberga (Olsson 1983). Detta fick mig att tro att backsmörblomman inte var en alltför ovanlig växt i Skåne. Inventeringen av Skånes flora 1989–2005 visade emellertid att backsmörblomma blivit en av våra allra ovanligaste växter. Från att ha varit känd från ett 80-tal lokaler under tidernas lopp blev den under vår inventering bara funnen på 5 lokaler (Tyler 2007).

Under en tågresäsong i våras berättade Göran Mattiasson att han i år tänkte inventera Kungsmarkens naturreservat strax öster om Lund. Vi kom osökt in på backsmörblomman som sedan gammalt är känd härifrån. Genom den kraftiga tillbakagång som vår inventering visat, tyckte vi båda att just denna art vore värd att följas upp i år. Under sommaren besöktes alla lokaler där backsmörblomma noterats under senare år. Resultatet blev nedslående då det visade sig att smörblomman bara kunde hittas på tre platser i landskapet 2009.

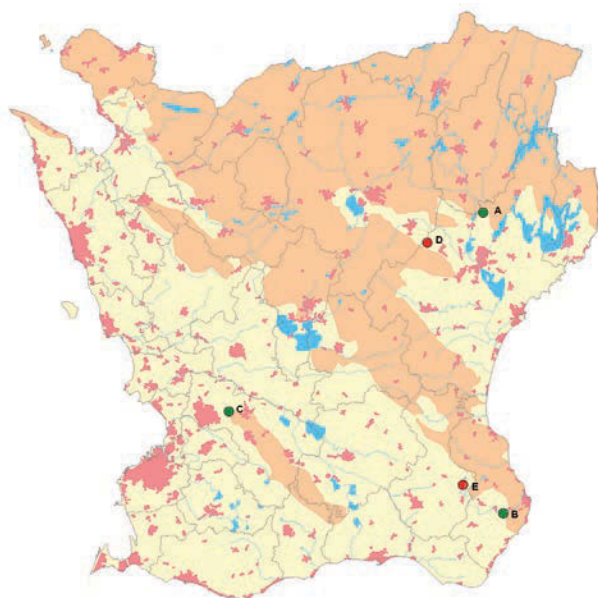
Aktuella lokaler

A. *Fjälkestad*. Den 6 juni 2009 noterade Bengt Nilsson och Charlotte Wigermo sammanlagt 138 exemplar av backsmörblomma inom två hektarrutor på en torrygg i en naturbetesmark 600–700 meter söder om Odersberga. Detta är nog ungefär samma frekvens som 1983 då jag antecknade den som ganska riklig på denna naturbetesmark. Bengt och Charlotte besökte även de övriga lokalerna i Fjälkestad från början av 1980-talet. Tyvärr kunde backsmörblomman inte återfinnas på någon av dessa lokaler. Den väsentligaste orsaken till att arten försvunnit, tycks vara att växtplatserna vuxit igen till följd av dålig hävd.

Bild 1. Backsmörblomma *Ranunculus polyanthemos*. Foto: Åke Svensson.

B. *Östra Tommarp*. Mellan gården Peterslund och trubbtågsskärret i Backamossen (gammal lokal för gulyxne *Liparis loeselii*!) löper en höjdrygg med en fin torrängsflora. Här fann vi under inventeringlägret i Gärsnäs 1991 ganska rikligt med backsmörblomma tillsammans med arter som backsippa *Pulsatilla vulgaris*, småfingerört *Potentilla neumanniana*, backsilja *Peucedanum oreselinum*, sommarfibbla *Leontodon hispidus* och ängshavre *Avenula pratensis*. I år besökte jag lokalen på nytt och kunde efter lite möda räkna in 20–30 exemplar av backsmörblomma. Åsryggen såg lite trivialare ut än den minnesbild jag har av den från 1991. Detta kan dock bero på att jag i år besökte lokalen något senare på växtsäsongen och att den vid denna tidpunkt var ganska hårt betad.

Karta 1. Backsmörblomma *Ranunculus polyanthemus* i Skåne 1989–2009.

- = Lokaler från 1989–2005 återfunna 2009.
- = Lokaler från 1989–2005 inte återfunna 2009.

C. *Kungsmarken*. Göran Mattiasson noterade 156 blommande exemplar av backsmörblomma på Kungsmarken i år, vilket han uppfattar som mer än vanligt. Ökningen berör på att smörblomman spridit sig till ett närliggande område, vilket måste betecknas som mycket positivt och ge en förhoppning att arten även i framtiden ska kunna ha en livskraftig population inom naturreservatet.

Lokaler efter 1990 utan återfynd

D. *Önnestad*. Göran Wendt fann backsmörblomma på en betesmark i Önnestad under inventering för Skånes Flora 1992. I år gick den inte att återfinna. På en närbelägen lokal, vid det gamla stenbrottet i Ullstorp, där Göran Mattiasson noterat arten 1966, blev inventeringsresultatet lika nedslående.

E. *Smedstorp*. Signe Karlsson hittade backsmörblomma på en igenväxande torrbacke ca 1 km SO Petersborg 1991. Under de snart två decennier som förflutit sedan dess har igen-

växningen fortsatt och backen utgörs mest av ett stort slånbuskage. Bara på en mindre yta finns fortfarande rester av en finare torrängsflora kvar. Någon backsmörblomma kunde jag dock inte återfinna men väl ett mindre bestånd av ängsskära *Serratula tinctoria*.

Sammanfattningsvis kan sägas att backsmörblomma har gått mycket kraftigt tillbaka i Skåne. Från att ha haft åtskilliga lokaler jämt spridda i Skåne, finns den idag bara kvar på ett par platser. På Kungsmarken och vid Odersberga finns relativt rika förekomster medan den uppträder betydligt fåtaligare i Östra Tommarp. På Kungsmarken är backsmörblomman skyddad genom att området är naturreservat. På de två andra lokalerna har den tyvärr inget skydd.

Backsmörblomman kan delas upp i flera underarter. Förekomsten vid Odersberga har bestämts till ängssmörblomma *R. polyanthemus* ssp. *xpolyanthemoides*, medan förekomsterna i Östra Tommarp och på Kungsmarken utgörs av vanlig backsmörblomma *R. polyanthemus* ssp. *polyanthemus*.

ABSTRACT. [*Ranunculus polyanthemus* in Skåne, S. Sweden] Historically, *Ranunculus polyanthemus* has been found at ca 80 sites in the province of Skåne, southernmost Sweden. However, during the complete floristic inventory of the province 1988–2005 it was only found at five sites. These five sites were revisited in 2009 and the species was only re-found at three. This dramatic decline is mainly attributable to the cessation of grazing and subsequent overgrowth of previous unimproved pastures.

Citerad litteratur

- Olsson, K.-A. 1983. Floran i Fjälkestad. *Svensk Bot. Tidskr.* 77: 367–409.
- Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Slätter på Borrebacke

Magnus Magnusson

Bild 1. Slätter på Borrebacke den 19 september 2009. Foto. Charlotte Wigermo.

Borrebacke är belägen norr om vägen mellan Västra Klagstorp och Klagshamn, cirka 1,5 kilometer öster om Klagshamn. Backen sträcker sig cirka 200 m i nordost-sydvästlig riktning och utgörs av en isälvsavlagring. Den södra delbacken är en bronsåldershög. Floran på backen och i den angränsande åkern på den nordvästra sidan innehåller flera rödlistade arter och har beskrivits av Kjell-Arne Olsson som område 5 i Malmö kommun i *Floran i Skåne. Vegetation och utflyktsmål* s. 314–315. Sedan länge är backen känd för förekomsten av ljungsnärja *Cuscuta epithimum* var. *epithimum* och sammetsbockrot *Pimpinella saxifraga* ssp. *nigra* och sedan slutet av 1980-talet för förekomst av klintsnyltrot *Orobancha elatior*. Backen har på senare år alltmer kommit att domineras av knylhavre *Arrhenatherum elatius*. Andra besvärliga arter är hundkäs *Anthriscus sylvestris*, palsternacka *Pastinaca sativa*, blåhallon *Rubus caesius* och invaderande buskar, främst i form av hagtorn *Crataegus* spp. Under de år jag räknat klintsnyltrot på backen, från 1988 och framåt, har jag kunnat iaktta en fort-

gående minskning av värdväxten vädcklint *Centaurea scabiosa* inom vissa ytor. Inom mellersta delen av backen finns numera vädcklint och klintsnyltrot främst invid den ridstig som går här och som ger lite gynnsamt slitage runt kanterna. Fortfarande är dock klintsnyltrot riklig. I år räknade jag till 320 exemplar. Av dessa fanns 35 exemplar i trädesåkern öster om backen och 4 exemplar i trädesåkern söder om backen. En annan art som minskat men som kunnat vandra ut på trädesåkern öster om backen är fältvädd *Scabiosa columbaria*, som är ganska riklig i den västra kanten.

Under försommaren besökte Åke Svensson Borrebacke och reagerade på den täta grässvål och de invandrande buskarna som hotar örtfloran. I ett brev till Länsstyrelsen (2009-06-25) krävde han att en skötselplan upprättades. Genom fortsatt kontakt med Länsstyrelsen lyckades det att utverka medel för skötselåtgärder. Charlotte Wigermo engagerade sig i saken och ordnade med tillstånd från markägarna att göra naturvårdsåtgärder. Erik Noréll, som slår ättehögar i Landskrona, kontaktades.

Tiden hade runnit iväg och eftersom Erik var upptagen fram till i början av oktober gjorde vi en egen insats den 19:e september. Charlotte hade hyrt en röjsåg med skärblad och vi hade fått lov att parkera på trädesåkern sydost om backen. Fyra personer, Barbro Ahlner, Charlotte Wigermo, Bengt Nilsson och undertecknad, började med att gå husesyn. Ljungsnärjan i kanten vid trädesåkern vid en ridstig i sydligaste delen av backen var helt nedvisnad men Bengt visade på resterna av en blomma. I år fanns arten även en bit ut på trädesåkern innan denna slogs i början av juli. Ljungsnärjan brukar vara årsviss men finns oftast bara på ett par ställen. Flentimotej *Phleum phleoides* i närheten var det inga problem med att känna igen. Vi konstaterade att varken klintsnyltrotten eller sammetsbockroten hade kvar några frön varför vi inte behövde tänka på att de skulle få fröa av sig innan vi samlade in höet. En bra plats för att deponera höet fann vi i den nordvästra delen intill en död alm där vegetationen delvis upptas av nässlor. I kanten av trädesåkern och den redan plöjda f.d. betåkern väster om backen kunde vi nu varken hitta småtörel *Euphorbia exigua* eller spjutsporre *Kickxia elatine*. Småtöreln var i somras ganska talrik och spjutsporre fanns i cirka 25 exemplar. Däremot hittade vi nattglim *Silene noctiflora* och åkersyska *Stachys arvensis*. Den senare arten var inte ovanlig i stubbåkern väster om betfältet. Ågaren till Backens gård kom

ut och vi informerade varandra. Därefter kunde vi starta röjsågen och ta fram räfsorna. Vi slog den branta slätten i det sydvästra hörnet där det kan var svårt att gå med slätterbalk. Ytterligare en värdefull yta i den sydöstra delen hann vi med.

I början av oktober slog Erik resten av backen. Han kunde använda slätterbalk överallt. Slättern tog honom en och halv dag medan bortförseln av höet tog fyra. Resultatet blev en vackert snaggad grässvål över hela backen. På några ställen kom bladrossetter av piggtistel *Carduus acanthoides* fram, förvillande lika jordtistel *Cirsium acaule*. Kommande säsong ska det bli spännande att följa upp vilken effekt årets insatser har haft. Själva är vi övertygade om att en sen slätter är en helt nödvändig åtgärd för att bibehålla den rika floran på lokalen. Den bästa tidpunkt för slätter torde vara i slutet av augusti eller i september då huvuddelen av växterna tappat sina frön.

Det är viktigt att hitta en framkomlig väg för hur en årlig slätter ska komma till stånd. En samverkan med byalaget bör diskuteras. En annan möjlighet att få den södra delbacken slagen vore om den kom med bland de ättehögar som ska slås enligt Kulturmiljöenheten på länsstyrelsen.

Slutligen vill vi passa på att tacka Kenth Ljungberg på Naturvårdsenheten samt Eva Persson på Kulturmiljöenheten på Länsstyrelsen för snabb handläggning av ärendet.

Författarens adress:
 Basgränd 10, 224 68 Lund
 E-post: magnus.magnusson@comhem.se

Bild 2. Resultatet av slättern blev en kortsnaggad grässvål.
 Foto: Charlotte Wigermo.